

Lichenologische excursie naar de Lemelerberg op 2 april 2000

A. (André) Aptroot¹, C.M. (Kok) van Herk², L.B. (Laurens) Sparrius³ & J.L. (Leo) Spier⁴

¹G.v.d.Veenstraat 107, 3762 XK Soest (e-mail aptroot@cbs.knaw.nl); ²Goudvink 47, 3766 WK Soest; ³Kongsbergstraat 1, 2804 XV Gouda; ⁴Koning Arthurpad 8, 3813 HD Amersfoort

Summary: Lichenological excursion to the Lemelerberg near Ommen in the province of Overijssel (the Netherlands)

This region, consisting of drift sand, *Calluna* heath and *Juniperus communis* with detached *Quercus*, *Betula* and *Pinus*, is well-known for its richness in *Cladonia* species. Although things are changing, still twenty-one terrestrial *Cladonia* species have been found. Some sample plots have been investigated to embody the present situation for the future. The area is one of the last strongholds of *Cetraria islandica* in the Netherlands! *Juniperus communis* has been examined thoroughly, which resulted in a list of eighteen species including *Melaspilea proximella* Nyl. ex Norrlin of which the status is not yet clear. There is a possibility that this species is a facultative lichenicolous fungus on *Lecanora barkmaniana*. New to the Netherlands is the lichenicolous fungus *Lichenoconium xanthoriae* M.S. Christ, found on *Xanthoria polycarpa*. The "Dikke Steen", an erratic boulder north of the Lemelerberg, has been investigated and revealed such lichens as *Fuscidea praeruptorum*, *Micarea leprosula*, *M. lignaria* and *Porpidia tuberculosa*. Several churches have been visited on the way, which among other things resulted in *Dirina stenhammari*, *Lecanora pannonica* and *L. sulphurea*.

De Lemelerberg bestaat uit stuifzand, *Calluna*-heide en *Juniperus*-struweel met hier en daar *Betula*, *Pinus* en *Quercus*. Het gebied is vanouds bekend om zijn *Cladonia*'s. Ook nu nog worden er terrestrisch 21 soorten gevonden. Om de veranderingen in de tijd vast te kunnen leggen zijn er enkele vegetatie-opnamen gemaakt, ook al omdat het één van de laatste gebieden is waar *Cetraria islandica* nog voorkomt.

Juniperus communis is uitgebreid bekeken, wat resulteerde in 16 lichenen, één lichenicole fungus op *Xanthoria polycarpa* nl. *Lichenoconium xanthoriae* M.S. Christ, nieuw voor Nederland, en *Melaspilea proximella* Nyl. ex Norrlin, gevonden op *Lecanora barkmaniana*. *M. proximella* is onder mycologen bekend als *Banhegyia setispora*. Een andere *Melaspilea*, *M. ochrothalamia*, is eerder nieuw voor Nederland opegegeven door Van den Boom & Masselink (1999), eveneens op *L. barkmaniana*. Beide soorten *Melaspilea* zouden volgens mycologische literatuur ongelicheniseerd zijn, maar de Britse Flora (Purvis et al. 1992)

geeft hen als wel gelicheniseerd op. Onze checklist (Aptroot et al. 1999) volgt deze opvatting. Hoewel de status van deze soorten dus niet geheel duidelijk is, is het interessant dat ze beide op *L. barkmaniana* zijn gevonden. Dit zou kunnen wijzen op een facultatieve parasiet-relatie. *L. barkmaniana* zelf is trouwens nog niet zo lang geleden beschreven (Aptroot & van Herk 1999). De naam is gekozen als posthuum eerbetoon aan Jan Barkman, die de laatste 20 jaren van zijn leven besteed heeft juist aan de studie van paddestoelen in Jeneverbesstruwelen. Overigens zijn vrijwel alle vondsten op de Jeneverbessen nitrofielen, wat een veeg teken is, daar *Juniperus* van nature erg zuur is. Op de vrijstaande eiken zijn ook vele stikstof-minnaars te vinden. Dit is te danken aan een continue ammoniak-depositie vanuit intensieve veehouderijen in Salland. Een aardige vondst op deze eiken was toch nog *Parmelia revoluta* met apotheciën, wat tot nu toe in Nederland nog niet is waargenomen.

De “Dikke Steen”, twee grote zwerfstenen in het bos ten noorden van de Lemelerberg, werd ook met een bezoek vereerd. Hierop werden o.m. *Fuscidea praeruptorum*, *Micarea leprosula*, *M. lignaria* en *Porpidia tuberculosa* gevonden. Onderweg werden nog verschillende kerkjes bezocht, wat resulteerde in de vondst van o.a. *Dirina stenhammari*, *Lecanora pannonica* en *L. sulphurea*.

Aanwezigen: André Aptroot, Han van Dobben, Kok van Herk, Laurens Sparrius, Leo Spier, Loekie & Melchior van Tweel, de heren Eenshuistra sr. en jr. en Maaïke Vervoort.

Literatuur

- Aptroot, A & C.M. van Herk. 1999. *Lecanora barkmaniana*, a new nitrophilous sorediate corticolous lichen from the Netherlands. *Lichenologist* 31, part 1:1-8.
- Aptroot, André, Kok van Herk, Laurens Sparrius & Pieter van den Boom. 1999. Checklist van de Nederlandse lichenen en lichenicole fungi. *Buxbaumiella* 50 deel 1:1-64.
- Boom, Pieter van den & Ab Masselink. (1999). Enkele interessante vondsten van lichenen en lichenicole fungi in Nederland III. *Buxbaumiella* 49:42-46.
- Purvis, O.W., B.J.Coppins, D.L.Hawksworth, P.W.James & D.M.Moore. 1992. *The Lichen Flora of Great Britain and Ireland*. London: Natural History Museum Publications.

Legenda locaties

- 1 Vilsteren (Ov), Rooms-Katholieke kerk. Kerkmuren van baksteen, randen van zandsteen. Oude Quercus op wegkruising. Rd.: 220.5-503.0. Blok: 22-51-21. UTM: 32ULD203211.
- 2 Lemele (Ov), Lemelerberg, rond de parkeerplaats bij het restaurant. *Quercus rubra*, *Fagus* en *Betula* op parkeerplaats; hout en zwerfstenen. Rd.: 223.6-497.1. Blok: 28-11-34. UTM: 32ULD231150.

- 3 Lemele (Ov), Lemelerberg, ten zuiden van het restaurant. Juniperus-struweel en Calluna-heide. Rd.: 223.3-496.6. Blok: 28-11-44. UTM: 32ULD227146.
- 4 Lemele (Ov), Lemelerberg, zuidwestelijk deel. Zandverstuiving en Juniperus-struweel. Rd.: 223.08-496.69. Blok: 28-11-44. UTM: 32ULD225147.
- 5 Lemele (Ov), Lemelerberg, zuidelijk deel. Zandverstuiving, Calluna-heide, Juniperus-struweel en bronnetje. Rd.: 223.5-496.6. Blok: 28-11-44. UTM: 32ULD229146.
- 6 Lemele (Ov), Lemelerberg, zuidelijk deel. Zandverstuiving in bos met Pinus en Quercus. Rd.: 223.33-496.45. Blok: 28-11-44. UTM: 32ULD228144.
- 7 Lemele (Ov), ten noorden van de Lemelerberg, rond de Dikke Steen. Twee grote zwerfstenen in bos. Bos met Quercus rubra en Pseudotsuga menziesii. Rd.: 223.85-498.15. Blok: 28-11-24. UTM: 32ULD234161.
- 8 Wijhe (Ov), oude Protestantse kerk in dorp. Kerkmuren van baksteen en tufsteen. Rd.: 205.9-489.1. Blok: 27-36-11. UTM: 32ULD050079.
- 9 Olst (Ov), Protestantse kerk. Kerkmuren van baksteen en tufsteen, randjes van tufsteen. Rd.: 204.5-483.5. Blok: 27-45-25. UTM: 32ULD033024.
- 10 Welsum (Ov), Protestantse kerk. Kerkmuren van baksteen. Rd.: 203.0-483.3. Blok: 27-45-24. UTM: 32ULD018023.
- 11 Oene (Ge), Protestantse kerk. Kerkmuren van baksteen en tufsteen. Rd.: 199.9-484.2. Blok: 27-44-15. UTM: 32UKD987033.
- 12 Nijbroek (Ge), Protestantse kerk. Kerkmuren van baksteen. Rd.: 201.0-478.4. Blok: 27-55-22. UTM: 32UKC996975.
- 13 Terwolde (Ge), Protestantse kerk. Kerkmuren van baksteen en tufsteen. Rd.: 203.6-477.5. Blok: 27-55-34. UTM: 32ULC021965.

Legenda substraten

w	rotten wood	O	Sorbus
hu	humus, clay, peat	PT	Pseudotsuga
zz	acid soil	Q	Quercus
B	Betula	bk	brick
F	Fagus	g	granite
JP	Juniperus	hh	hard wood

Legenda herbaria

- (A) Herbarium Aptroot
 (H) Herbarium van Herk
 (L) Herbarium Sparrius
 (L+) Herbarium Sparrius, filed within another specimen
 (S) Herbarium Spier

Soortenlijst

Absconditella delutula	3JP(S)
Acarospora fuscata	1bk(H)
Acarospora smaragdula	8bk 11bk 12bk
Arthonia muscigena	11bk(A,H,L)
Arthonia pruinata	1Q(A,H,L)
Arthopyrenia punctiformis	3O
Bacidia sp.	1bk 12bk
Bacidia arnoldiana	4Q(S)
Bacidia delicata	9bk(A,L)

<i>Bacidia egenula</i>	12bk(A,H,L) 13bk(A)
<i>Bacidia neosquamulosa</i>	2Q
<i>Baeomyces rufus</i>	7g
<i>Buellia punctata</i>	2Q 2B 4JP.Q(S)
<i>Caloplaca citrina</i>	2hh 8bk 9bk 11bk 12bk 13bk
<i>Caloplaca coronata</i>	9bk 13bk
<i>Caloplaca decipiens</i>	12bk 13bk
<i>Caloplaca flavescens</i>	8bk(H) 9bk 10bk 12bk 13bk
<i>Caloplaca flavocitrina</i>	1bk 12bk 13bk
<i>Caloplaca holocarpa</i>	9bk 12bk 13bk
<i>Caloplaca lithophila</i>	12bk 13bk
<i>Caloplaca rudenum</i>	1bk 8bk 10bk 12bk 13bk
<i>Caloplaca saxicola</i>	8bk 10bk 12bk 13bk
<i>Caloplaca teicholyta</i>	9bk 11bk
<i>Candelariella aurella</i>	9bk 12bk 13bk
<i>Candelariella reflexa</i>	2Q 4JP(S)
<i>Candelariella vitellina</i>	1bk(L+) 8bk 9bk 11bk
<i>Carbonea vitellinaria</i>	1bk(A,H,L) <i>Candelariella vitellina</i>
<i>Catillaria chalybeia</i>	1bk 8bk 11bk 13bk
<i>Cetraria aculeata</i>	4zz 6zz
<i>Cetraria islandica</i>	4zz 6zz
<i>Cladina arbuscula</i>	4zz(H) 6zz
<i>Cladina portentosa</i>	4zz 6zz
<i>Cladonia borealis</i>	4zz(A,H,L)
<i>Cladonia callosa</i>	7zz(H)
<i>Cladonia cervicornis</i>	4zz(H)
<i>Cladonia coccifera</i>	4zz 6zz 7g
<i>Cladonia crispata</i>	4zz(H)
<i>Cladonia fimbriata</i>	5hu
<i>Cladonia floerkeana</i>	4zz
<i>Cladonia foliacea</i>	4zz(A,H,L,S)
<i>Cladonia furcata</i>	4zz 6zz
<i>Cladonia glauca</i>	4JP(S) 4zz
<i>Cladonia gracilis</i>	4zz 6zz
<i>Cladonia grayi</i>	3JP(S) 4zz 6zz
<i>Cladonia macilenta</i>	4zz 6zz
<i>Cladonia monomorpha</i>	4zz(A,H,L,S)
<i>Cladonia ramulosa</i>	4zz 6zz
<i>Cladonia rappii</i>	4zz(H,S)
<i>Cladonia strepsilis</i>	4zz(A,H,L)
<i>Cladonia uncialis</i>	4zz(A) 6zz
<i>Cladonia zopfii</i>	2zz(H) 4zz
<i>Dimerella pineti</i>	4Q(S)
<i>Diploicia canescens</i>	8bk 9bk 12bk 13bk
<i>Diploschistes muscorum</i>	4zz(H,L)
<i>Diplotomma alboatrum</i>	1bk(L) 9bk 10bk 12bk 13bk(H)
<i>Dirina stenhammarii</i>	9bk 10bk(A,H,L) 13bk(A,H)
<i>Evernia prunastri</i>	2Q
<i>Fuscidea praeruptorum</i>	7g(A,H)
<i>Haematomma ochroleucum</i>	1bk 8bk 9bk
<i>Hypogymnia physodes</i>	2Q 2B 3Q
<i>Hypogymnia tubulosa</i>	2Q 3Q
<i>Lecania erysibe</i>	8bk 9bk(A) 11bk 12bk 13bk
<i>Lecania rabenhorstii</i>	8bk(H) 9bk(A) 10bk 11bk 12bk 13bk
<i>Lecanora albescens</i>	1bk 8bk 9bk 10bk

<i>Lecanora barkmaniana</i>	5JP(A,H,L)
<i>Lecanora campestris</i>	1bk(H) 9bk 10bk 12bk 13bk
<i>Lecanora carpinea</i>	2F 3O
<i>Lecanora chlarotera</i>	1bk 4Q(S)
<i>Lecanora conferta</i>	1bk 8bk(H) 9bk 10bk 12bk(A) 13bk
<i>Lecanora conizaeoides</i>	2hh
<i>Lecanora crenulata</i>	10bk 13bk
<i>Lecanora dispersa</i>	1bk 8bk(H) 10bk 11bk 12bk
<i>Lecanora expallens</i>	3JP 3O
<i>Lecanora flotowiana</i>	13bk
<i>Lecanora hageni</i>	1bk 4JP(S)10bk 11bk
<i>Lecanora horiza</i>	13bk
<i>Lecanora muralis</i>	1bk 2g 9bk 11bk
<i>Lecanora orosthea</i>	1bk 11bk(L)
<i>Lecanora pannonica</i>	12bk(A,H,L) 13bk(A,H)
<i>Lecanora polytropa</i>	9bk
<i>Lecanora saligna</i>	2hh(H)
<i>Lecanora sulphurea</i>	10bk(A,H) 13bk
<i>Lecanora symmicta</i>	4JP(S)
<i>Lecidea fuscoatra</i>	1bk 11bk(H)
<i>Lecidella carpathica</i>	1bk(A,H,L)
<i>Lecidella elaeochroma</i>	3O 4Q(S)
<i>Lecidella scabra</i>	1bk 8bk 9bk 10bk 11bk 12bk 13bk
<i>Lecidella stigmathea</i>	1bk 10bk 13bk
<i>Lepraria incana</i>	1bk 2g 2Q 2Q 2B 3JP7g 9bk 11bk 12bk
<i>Lepraria lobificans</i>	1bk 2Q 2g 7g 8bk 10bk
<i>Lichenocodium erodens</i>	11Lecanora albescens(A)
<i>Lichenocodium xanthoriae</i>	4JP Xanthoria polycarpa(S)
<i>Melaspilea proximella</i>	5JP L. barkmaniana(A,H,L)
<i>Micarea bauschiana</i>	7w(A,H,L)
<i>Micarea leprosula</i>	4zz(A,H,L,S) 7g(A,H)
<i>Micarea lignaria</i>	7Q(A,H,L,S) 7g(A,H,L)
<i>Micarea spec.1</i>	7PT
<i>Micarea spec.2 (gyrofoorzuur)</i>	5hu(A,H)
<i>Opegrapha saxatilis</i>	12bk 13bk
<i>Opegrapha sp.</i>	13bk(A)
<i>Parmelia revoluta</i>	4Q(S,c.a)
<i>Parmelia subrudecta</i>	3Q(S) 6JP(A)
<i>Parmelia sulcata</i>	2B 2Q 4Q
<i>Parmelia ulophylla</i>	2B
<i>Phaeophyscia orbicularis</i>	1bk 2Q 8bk 9bk 10bk 11bk 12bk 13bk
<i>Physcia adscendens</i>	2Q 3O 10bk
<i>Physcia caesia</i>	1bk 2Q 3O 9bk
<i>Physcia dubia</i>	11bk
<i>Physcia tenella</i>	1bk 2Q(H,ap) 3O.JP 10bk 11bk
<i>Physconia grisea</i>	1bk 11bk 13bk
<i>Placynthiella dasaea</i>	3JP(L)
<i>Placynthiella icmalea</i>	4zz 7g 9bk
<i>Placynthiella oligotropha</i>	4zz(H)
<i>Placynthiella uliginosa</i>	4zz
<i>Polysporina simplex</i>	1bk(A,L)
<i>Porpidia soredizodes</i>	1bk 9bk 11bk
<i>Porpidia tuberculosa</i>	7g 9bk 11bk
<i>Psilolechia leprosa</i>	1bk 9bk 10bk 11bk 13bk
<i>Psilolechia lucida</i>	1bk 7g 9bk 10bk 10bk 11bk

Rhizocarpon obscuratum	7g
Rinodina gennarii	1bk 8bk 9bk 10bk 11bk 12bk 13bk
Sarcogyne regularis	9bk
Scoliciosporum umbrinum	1bk 10bk 13bk
Strangospora pinicola	2hh
Tephromela atra	1bk(H) 13bk
Trapelia coarctata	1bk 9bk 10bk 11bk
Trapelia involuta	7g(H) 8bk 11bk
Trapelia obtegens	1bk 7g 8bk
Trapelia placodioides	1bk 2g 7g 8bk 10bk 11bk 12bk 13bk
Trapeliopsis flexuosa	2hh 3JP(S)
Trapeliopsis granulosa	2hh 3JP(S) 4zz 7g
Trapeliopsis pseudogranulosa	7g(H)
Verrucaria muralis	1bk 8bk 9bk(A,H) 10bk 11bk 12bk 13bk
Verrucaria nigrescens	1bk 8bk 9bk 10bk 11bk
Verrucaria ochrostoma	9bk 11bk
Verrucaria tectorum	9bk 12bk 13bk
Verrucaria viridula	1bk 8bk 9bk 11bk 13bk
Xanthoria calcicola	1bk 12bk
Xanthoria candelaria	1bk(A,H,L)
Xanthoria parietina	1bk 2Q 3O 8bk 10bk 12bk 13bk
Xanthoria polycarpa	2hh 3O 3JP

Erratum: Kortselius, M.J.H. 2000. Mossenexcursie Coepelduynen op 18 december 1999. Buxbaumiella 51, 8-11.

Legenda bij soortenlijst

1=km-blok 30-16-**44**; coörd. 88/471

2=km-blok 30-16-**53**; coörd. 87/470

3=km-blok 30-16-**54**; coörd. 88/470